

ΗΠΑ-Τουρκία: Πραγματικοί σύμμαχοι

Του Ανδρέα Ματζάκου*

Με το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Β'ΠΠ), δημιουργήθηκε μια νέα αρχιτεκτονική ασφαλείας στον κόσμο με επίκεντρο την Ευρώπη. Από την μια η Ευρωατλαντική συμμαχία με επικεφαλής τις ΗΠΑ, γνωστή ως NATO και από την άλλη το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, με επικεφαλής την τότε ΕΣΣΔ. Το NATO συστάθηκε εξ' ανάγκης λόγω της σοβιετικής απειλής κατά των ευρωπαϊκών κυρίως κρατών, αλλά και των συμφερόντων των ΗΠΑ στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Στην πορεία της συμμαχίας στον χρόνο, τα κράτη-μέλη μοιράστηκαν και κοινές αξίες που είχαν ως αφετηρία την δημοκρατική διακυβέρνηση, το ελεύθερο εμπόριο και την οικονομική αλληλεξάρτηση. Μέλος του NATO είναι και η Τουρκία, η οποία αφενός δεν ανήκε στις νικήτριες δυνάμεις του Β' ΠΠ, αφετέρου δεν διαπνέονταν από τις φιλελεύθερες δυτικές αξίες, έχοντας ένα ιδιόμορφο σύστημα διακυβερνήσεως. Μέχρι την εμφάνιση του κόμματος της Δικαιοσύνης και Αναπτύξεως (ΑΚΡ) στα πολιτικά πράγματα της χώρας, η στρατιωτική ηγεσία κινούσε τα νήματα από το παρασκήνιο, χειραγωγώντας το πολιτικό σύστημα της χώρας.

Γεννάται λοιπόν το ερώτημα, αφ' ης στιγμής έπαψε να υφίσταται η σοβιετική απειλή, έχει σταθερές βάσεις η συμμαχία ΗΠΑ-Τουρκίας; Πρόκειται για μια ειλικρινή συμμαχία, ή για μια ευκαιριακή σχέση που συνεχίζει να υπάρχει για λειτουργικούς και μόνο λόγους;

Η θέση του άρθρου είναι ότι η Τουρκία αποτελεί ένα πολύτιμο εργαλείο για την Ευρωατλαντική συμμαχία λόγω της γεωπολιτικής της θέσεως και μόνο. Δεν πιστεύει στις δυτικές αξίες, ούτε και θέλει να τις διαδώσει στον πληθυσμό της, γι' αυτό και ο τουρκικός λαός δίδει ευρεία πλειοψηφία στο ΑΚΡ του σημερινού Προέδρου της Τουρκίας Erdogan, από το 2003 και μετά. Κόμμα το οποίο εδραιώθηκε στην εξουσία δίνοντας έμφαση στον ισλαμισμό και χρησιμοποιώντας αντιευρωπαϊκή και αντιαμερικανική ρητορική. Στην αρχή του άρθρου θα δούμε για ποιους λόγους σχηματίζονται συμμαχίες όπως το NATO, στη συνέχεια θα εξεταστεί η σχέση ΗΠΑ-Τουρκίας στην διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου (ΨΠ) και θα περιγραφούν τα πιο πρόσφατα προβλήματα μεταξύ των δυο χωρών σε διπλωματικό επίπεδο. Ακολουθώς,

θα αναφερθούν προβλήματα που υπήρχαν στις σχέσεις των δυο χωρών τα τελευταία 15 χρόνια και το άρθρο θα κλείσει με επίλογο.

Γιατί Σχηματίζονται Συμμαχίες

Πολλά έχουν γραφεί για τους λόγους που οδηγούν τα κράτη να συνάπτουν συμμαχίες μέσα στο άναρχο διεθνές περιβάλλον. Η Ευρωατλαντική συμμαχία συγκροτήθηκε μετά το τέλος του Β'ΠΠ, προκειμένου να εξισορροπήσει την απειλή που ενσάρκωναν τα κράτη του Συμφώνου της Βαρσοβίας. [Θεωρία εξισορροπήσεως απειλής (Balance of Threat) του Stephen Walt] Στο πλαίσιο αυτό, όλα τα κράτη είχαν εν πρώτοις λειτουργικό ρόλο, ήταν χρήσιμα δηλαδή για το έδαφος τους και τις Ένοπλες Δυνάμεις τους (ΕΔ), με τα οποία συνεισέφεραν στην ασφάλεια της συμμαχίας. Στη συνέχεια όμως, ο δεσμός ενισχύθηκε από κοινά συμφέροντα σε μείζονα ζητήματα και κοινές αξίες, αφού όλα τα σύγχρονα δυτικά κράτη απέκτησαν πλέον κοινά χαρακτηριστικά. Και τα χαρακτηριστικά αυτά βοηθούν στην συνεννόηση τουλάχιστον σε θέματα που άπτονται της ασφαλείας, της οικονομίας και των βασικών ελευθεριών του ανθρώπου. Αντιθέτως στην Τουρκία, ακόμη και τα χρόνια που μεσουρανούσαν οι Κεμαλιστές στην εξουσία, υπέβασκε μια απέχθεια προς την Δύση και τις αξίες που αυτή αντιπροσώπευε.

Σχέση ΗΠΑ-Τουρκίας κατά την διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου

Η Τουρκία όπως και η Ελλάδα, έγιναν δεκτές στο ΝΑΤΟ, την ίδια ημέρα και το ίδιο έτος, στις 18 Φεβρουαρίου του 1952. Ο λόγος προφανής: και οι δυο χώρες μαζί, έκλειναν την κάθοδο της τότε ΕΣΣΔ προς την Μεσόγειο. Και οι δυο χώρες ήταν απαραίτητες για την συγκράτηση της ΕΣΣΔ στον ηπειρωτικό χώρο της Ευρασίας. Σ' αυτήν την απόφαση του ΝΑΤΟ, ρόλο έπαιξε καθαρά η χρησιμότητα του εδάφους των δυο κρατών και ο έλεγχος που ασκούσαν στα Στενά (Δαρδανελίων-Βοσπόρου), στα νησιά του Αιγαίου και το Αιγαίο. Πλέον αυτού, η Τουρκία έχοντας απ' ευθείας χερσαία σύνορα με την ΕΣΣΔ, λειτουργούσε και ως ανάχωμα σε πιθανή προέλαση του σοβιετικού στρατού προς τον νότο. (Βλέπε Χάρτη 1, Στενά Δαρδανελίων-Βοσπόρου)

ΧΑΡΤΗΣ 1
ΣΤΕΝΑ ΔΑΡΔΑΝΕΛΙΩΝ-ΒΟΣΠΟΡΟΥ

Για τους λόγους αυτούς, ένας πρώην πρέσβης των ΗΠΑ στην Τουρκία από το 1997 μέχρι το 2000, ο Mark Parris, έγραψε ότι: «Η Τουρκία για λόγους αυτοπροσδιορισμού και με την λογική που επεκράτησε κατά τον ΨΠ, θεωρήθηκε ως ανήκουσα στην Ευρώπη». Μετά το τέλος του ΨΠ, η Τουρκία άρχισε με την συμπεριφορά της, να δημιουργεί τριβές στις σχέσεις της με τις ΗΠΑ και μάλιστα σε διπλωματικό επίπεδο, θέμα που εξετάζεται στην επομένη παράγραφο.

Διπλωματικές Τριβές

Αφορμή για να έρθει στην επιφάνεια προϋπάρχουσα δυσφορία σε διπλωματικό επίπεδο, έδωσε το πραξικόπημα της 15ης Ιουλίου του Fethullah Gülen 2016 κατά του Erdogan, για το οποίο ο ίδιος, θεώρησε ως ενορχηστρωτή τον αυτοεξόριστο στις ΗΠΑ. Έτσι άρχισε να φανερώνεται η δυσπιστία μεταξύ Τουρκίας και ΗΠΑ, η οποία κορυφώθηκε τον περασμένο Οκτώβριο όταν:

- Οι τουρκικές αρχές συνέλαβαν τον Metin Topuz, έναν Τούρκο υπήκοο που δούλευε στο προξενείο των ΗΠΑ στην Κων/πολη για σχέσεις του με το κίνημα Gülen.

- Στις 12 Οκτωβρίου ο Erdogan ισχυρίστηκε ότι «κατάσκοποι είχαν παρεισφρήσει στις αμερικανικές διπλωματικές αποστολές στην Τουρκία και ότι η Τουρκία, δεν θεωρούσε τον Αμερικανό πρεσβευτή στην Άγκυρα John Bass, ως νόμιμο εκπρόσωπο των ΗΠΑ». Τέτοια κατηγορία είναι πολύ σοβαρή ακόμα και χώρες που δεν διατηρούν καλές διπλωματικές σχέσεις, πόσον μάλλον για χώρες-συμμάχους.

- Και οι δυο χώρες ανέστειλαν την έκδοση visa για τους πολίτες τους που ήθελαν να ταξιδέψουν σε ΗΠΑ και Τουρκία.

Και ασφαλώς πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι εκκρεμεί και το πάγιο αίτημα της Τουρκίας για έκδοση του Γκιουλέν στην Τουρκία, προκειμένου να δικαστεί ως υπαίτιος του πραξικοπήματος, θέμα που συντηρεί τις διπλωματικές τριβές μεταξύ των δυο χωρών, αφού έρχεται στο προσκήνιο όποτε το κρίνει σκόπιμο η Τουρκία.

Προϋπάρχοντα Προβλήματα στις Σχέσεις ΗΠΑ-Τουρκίας

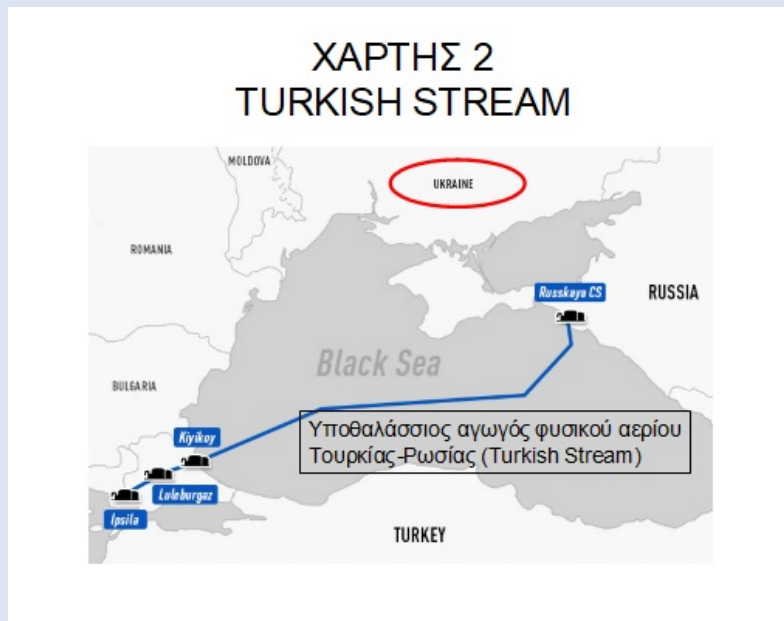
Η ξερή σύγκλιση συμφερόντων μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας για την εξισορρόπηση της σοβιετικής απειλής και μόνο, άρχισε να διαφαίνεται καθαρά, από το 2003 και μετά. Για την οικονομία του χώρου, οι τέσσερις χαρακτηριστικότερες, από τις πολλές, περιπτώσεις διαφωνίας ΗΠΑ-Τουρκίας είναι οι παρακάτω:

- Το 2003, όταν το τουρκικό κοινοβούλιο δεν έδωσε άδεια στις ΗΠΑ να χρησιμοποιήσουν τουρκικό έδαφος ώστε να ανοίξουν μέτωπο και από τον βορρά κατά του Saddam Hussein, στον δεύτερο πόλεμο κατά του Ιράκ. Αυτή η άρνηση, κόστισε στις ΗΠΑ, χρόνο, χρήμα και απώλειες.

- Η στρατηγική επιλογή του Erdogan να ηγηθεί του Μουσουλμανικού κόσμου με όχημα την θρησκεία και μέσω του πολιτικού της κινήματος της Μουσουλμανικής Αδελφότητας. Με την επιλογή αυτή, η πολιτική διακυβέρνηση της Τουρκίας ξέφυγε από το παγιωμένο στα δυτικά κράτη κοσμικό κράτος. Πλέον αυτού, ήταν απαραίτητη και η ρήξη με το Ισραήλ η οποία επήλθε στο Νταβός το 2009, προκειμένου να αποδείξει ότι μάχεται για την υπόθεση του Παλαιστινιακού λαού, υπόθεση πολύ ψηλά στην συνείδηση όλων των Σουνιτών.

- Η σαφής στροφή της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας προς την Ρωσία μέσω του αγωγού φυσικού αερίου Turkish Stream και της προθέσεως για αγορά του ρωσικού συστήματος αντιαεροπορικών πυραύλων S-400. Οι δυο χώρες υπέγραψαν συμφωνία

για την κατασκευή του αγωγού στις 10 Οκτωβρίου του 2016. Ο Turkish Stream στην ουσία, δίνει την δυνατότητα στην Ρωσία, να εξάγει φυσικό αέριο αρχικά στην Τουρκία και σε δεύτερο χρόνο και στην Ευρώπη, παρακάμπτοντας την Ουκρανία. (Βλέπε Χάρτη 2)

- Η σύμπραξη με Ρωσία και Ιράν στον πόλεμο της Συρίας, η οποία επιτρέπει στην Τουρκία να έχει λόγο στο μελλοντικό καθεστώς της Συρίας μέσω των συνομιλιών που λαμβάνουν χώρα σε τακτά χρονικά διαστήματα στην Αστάνα του Καζακστάν. Από την άλλη όμως, αυτή η σύμπραξη, έφερε το Ιράν πολύ κοντά στα σύνορα Συρίας-Ισραήλ, γεγονός που υπονομεύει την ασφάλεια του Ισραήλ. Πλέον αυτού, ευοδούται η προσπάθεια του Ιράν για την επίτευξη του λεγομένου Σιϊτικού τόξου, από την Τεχεράνη, μέχρι την Μεσόγειο (Βλέπε Χάρτη 3), κάτι που δεν επιθυμούν ούτε οι ΗΠΑ, ούτε τα υπόλοιπα Σουνιτικά κράτη της Μέσης Ανατολής.

Επίλογος

Μετά από όλα αυτά τα προβλήματα στις σχέσεις των δυο χωρών, η σχέση τους φαίνεται ότι παραμένει σε καθαρά λειτουργικό επίπεδο. Η προσέγγιση Τουρκίας-Ρωσίας, είναι σαφές ότι υποσκάπτει την νοτιανατολική πτέρυγα της συμμαχίας, θέτοντας ερωτήματα ως προς το αν η παρουσία πλέον της Τουρκίας στην συμμαχία προξενεί περισσότερο βλάβη παρά όφελος. Όπως έγραφε ο Michael Altfeld το 1984 στο άρθρο του «Decision to Ally», «συμμαχίες με κράτη τα οποία δεν αυξάνουν την ασφάλεια της συμμαχίας, παύουν να υφίστανται». Και η Τουρκία με τον τρόπο που ενεργεί στην εξωτερική της πολιτική τα τελευταία χρόνια, έφτασε σε αυτό ακριβώς το σημείο. Όχι μόνο δεν συνεισφέρει στην ασφάλεια της Ευρωατλαντικής συμμαχίας, αλλά προσφέρει ευκαιρία σε χώρες εχθρικές προς τα δυτικά συμφέροντα στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής, να υπονομεύουν την συνοχή της συμμαχίας.

Και γεννάται το ερώτημα: έπαψε η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας να έχει στρατηγική σημασία για το NATO και την Δύση; Η απάντηση είναι ασφαλώς όχι, αφού δεν έπαψε ο ανταγωνισμός των μεγάλων δυνάμεων για ισχύ. Όμως ο Erdogan που λαμβάνει αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής στην Τουρκία θα πρέπει κάποια στιγμή να σκεφθεί, ότι εφόσον ως χώρα δεν αλλάξει πορεία, ο χώρος που καταλαμβάνει η Τουρκία συνεχίζει μεν να είναι απαραίτητος για την συμμαχία, δεν είναι όμως απαραίτητο όλος ο χώρος να είναι ενιαίος όπως ήταν μέχρι τώρα, ούτε είναι επίσης απαραίτητο να ονομάζεται όλος Τουρκία. Οι δε συμμαχίες, είναι βασικό κομμάτι του αμερικανικού τρόπου διατηρήσεως της ειρήνης στον κόσμο.

** Ο Ανδρέας Ματζάκος είναι απόστρατος αξιωματικός του Στρατού Ξηράς, κάτοχος μεταπτυχιακού στις Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές. Είναι δόκιμος ερευνητής στον Τομέα Αμυντικών Θεμάτων του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων του Παντείου Πανεπιστημίου και μέλος του Ελληνικού Ινστιτούτου Στρατηγικών Μελετών.*